Daginstitutioner – tendenser og muligheder

En diskussionspjece fra et forskningsprojekt

Februar 2016

Pjecen er baseret på forskningsprojektet ”Institutioners fremtid”, som er blevet til en rapport og denne pjece – begge med navnet ”Daginstitutioner – tendenser og muligheder”. Du kan finde begge publikationer her:
bupl.dk/tendenser

Leder af forskningsprojektet og
forfatter af diskussionspjecen er
lektor Peter Østergaard Andersen
petoest@hum.ku.dk
Københavns Universitet
Institut for Medier, Erkendelse og Formidling
Afdeling for Pædagogik

Ansvarlig konsulent hos BUPL er
Rikke Eggert Lauth – rla@bupl.dk

ISBN: 978-87-7738-243-7

Grafisk tilrettelæggelse: Jeanne Olsen
Illustrationer: Simon Væth
Tryk: Stibo

Daginstitutioner – tendenser og muligheder

Indhold

Om projektet bag 4

Læsevejledning – om pjecen og hvordan den kan bruges 5

Hvordan kan man forstå 'daginstitutioner' og deres udvikling? 6

De store linjer 7

1. Forældre og børn 10

2. Digitalisering – behov for ny læringsteori og didaktik 12

3. Rum, indretning og organisering 14

4. Dokumentation, evaluering og styring. 16

5. Evidens 18

6. Bæredygtighed og barndomsrettigheder – en mulig alliance? 20

Hvordan forstås 'forandring' i hverdagen? 22

Tre strategier for forandring. 22

Nye projekter 23

Om projektet bag

Denne pjece er blevet til på baggrund af forskningsprojektet "Institutioners fremtid". Formålet med projektet var at undersøge aktuelle og vigtige tendenser og problematikker i institutioner og institutionaliseringsprocesser. Det er udgangspunkt for at identificere og diskutere potentialer for forandring og udvikling af det pædagogiske arbejde.
I projektet spørges der om:
• Hvilke vigtige tendenser af betydning for det pædagogiske arbejde præger aktuelle institutioner for børn set i lyset af institutionaliseringsbetingelser, som fx arbejdsmarkedets historiske udvikling, ændringer i politisk formulerede kompetencekrav, kontrol- og styreformer?
Hvilke temaer, problematikker og brudflader kan fremanalyseres af betydning for det pædagogiske arbejde?

• Hvordan indgår disse centrale temaer, problematikker og brudflader i pædagogiske medarbejderes forestillinger om det pædagogiske arbejde?
Hvordan forstår og håndterer pædagogiske medarbejdere disse tendenser, og hvordan forholder de sig til deres potentielle udviklings- og forandringsmuligheder?

Undersøgelsen har bestået af tre adskilte dele. Første del har handlet om, hvordan vigtige tendenser er blevet beskrevet i national og international forskningslitteratur. Anden del har handlet om at indkredse, hvilke tendenser der kan iagttages nationalt, sådan som de beskrives af en række repræsentanter for interesseorganisationer. Den tredje del har undersøgt, hvordan 'forandringer' opfattes og håndteres i tre forskellige daginstitutioner i Danmark.

Projektet lægger hovedvægten på *tendenser og muligheder.* Det betyder, at undersøgelsen ikke søger at give et repræsentativt billede af nutiden, hvordan forholdene er nu, men derimod at fokusere på vigtige tendenser. Vi er af den opfattelse at sådanne tendenser i mange tilfælde kan betragtes som muligheder for forandringer.

Projektet er gennemført i perioden 1.4.2014 – 15.10.2015 ved Afdeling for Pædagogik, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling ved Københavns Universitet med Lektor Peter Østergaard Andersen som projektleder og Jin Hui Li som videnskabelig assistent. Endvidere har videnskabelig assistent Fina Lewenhaupt Vilholm og studentermedhjælper Lea Larsen Stær medvirket i projektets afsluttende dele.

BUPLs Forskningsfond har støttet projektet økonomisk. Især medarbejdere i de tre undersøgte institutioner skal have tak for deres imødekommenhed, ligesom alle de andre personer, der har ladet sig interviewe i forbindelse med undersøgelsen, takkes.

Denne pjece er formuleret som et diskussionsoplæg. Det betyder, at vi kun formidler nogle af projektets resultater.
Pjecens hoveddel er inddelt efter tema.
Første del af hver tema er sat med **fed og i grå og i en bred spalte**. Her beskrives dele af, hvad undersøgelsens informanter har fortalt os, og hvad vi har observeret og erfaret ved institutionsbesøgene.
Anden del er sat i alm. tekst og er smal. Her redegøres der bl.a. for, hvad den allerede foreliggende forskning kan bidrage med. Vi har både i projektets rapport og i denne pjece været optagede af at holde disse to niveauer adskilte.
Pjecens diskussionsspørgsmål er **fed og i farve**, og tager i mange tilfælde bevidst udgangspunkt i, at sammenfatninger af undersøgelsens informanter og observationer adskiller sig fra resultater fra forskningslitteraturen.

Kontakt: Alle henvendelser i forbindelse med projektet rettes til Peter Østergaard Andersen på mail: petoest@hum.ku.dk

God diskussionslyst!
Peter Østergaard Andersen

Læsevejledning – om pjecen og hvordan den kan bruges

Pjecen omhandler tendenser og muligheder for daginstitutionerne og kan med fordel bruges som udgangspunkt for refleksion og diskussion af daginstitutionernes fremtid. Den kan tjene som et udgangspunkt for at diskutere, hvordan man i praksis håndterer forandringer og eventuelt kan medvirke til at forme forandringerne.

Pjecens opbygning

Første afsnit 'Hvordan kan man forstå 'daginstitutioner' og deres udvikling' giver et overblik og en introduktion til de tendenser, som forskningsprojektet skitserer.

Den midterste del af pjecen består af 6 temaer, som kan læses separat og bruges i diskussioner og refleksioner over, hvordan de aktuelle tendenser spiller ind i jeres konkrete praksis.

Afsnittet 'Hvordan forstås 'forandring' i hverdagen' beskriver tre strategier for håndtering af forandringer, som er identificeret i de deltagende institutioner i forskningsprojektet: adoptering, selektion og afprøvning. De kan bruges til at reflektere over, hvordan I håndterer forandringer.

Til slut er der en oversigt over projekter, som de interviewede fra forskningsprojektet foreslår, at professionen går ind i fremover.

Brug fx pjecen som diskussionsoplæg på personalemøder til debataftener eller lignende.

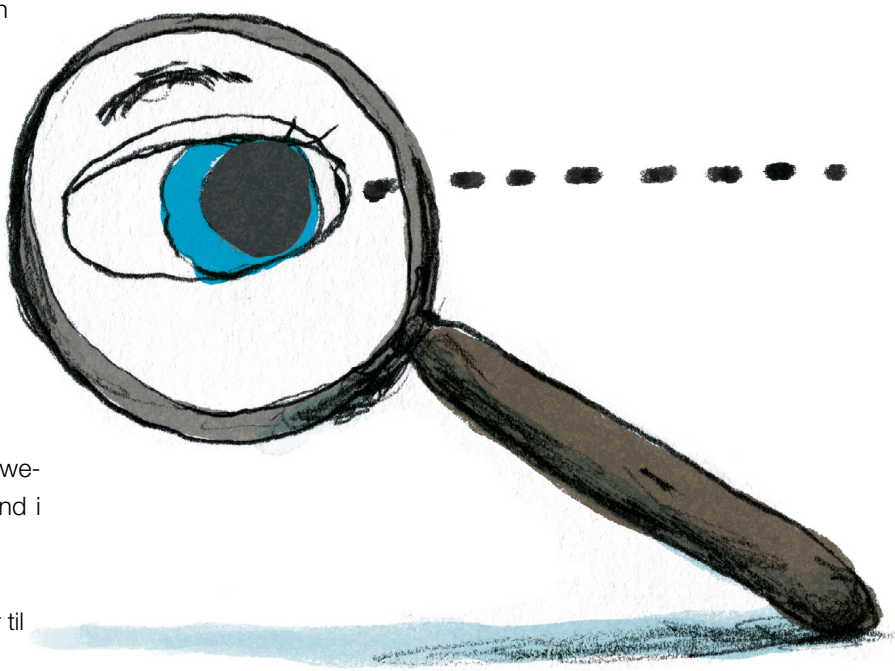

Hvordan kan man forstå 'daginstitutioner' og deres udvikling?

Daginstitutioner er blevet en selvfølgelig del af hverdagslivet. Vi tænker sjældent over, hvad de betyder for vores liv og måden vi tænker om hinanden. Derfor indleder vi med at forklare, hvad vi mener, når vi taler om 'institutioner'.
Institutionalisering kan både opfattes konkret og abstrakt. Konkret skaber institutioner rent fysisk grundlag for bestemte måder at være sammen på. De er afgrænset fra andre af samfundets sammenhænge, og medarbejdere i en institution orienterer sig ud fra et ikke altid helt fast kodeks for, hvad man kan gøre og sige. Hvis man undersøger livet i institutionerne, vil der trods indbyrdes forskelligheder være en række fællestræk. Det er blandt andet indretningen – med garderobe, en række stuer, børnetoiletter mm. – at personalet kommer og går ud fra en på forhånd lagt plan, og at næsten alle institutioner arbejder mere struktureret målrettet om formiddagen end om eftermiddagen.

INSTITUTIONER SOCIALISERER. Institutioner kan også opfattes i mere abstrakt forstand – primært som nogle der regulerer og kontrollerer det sociale liv. I daginstitutioner bliver børnene ikke alene passet, her sikres også normaliteten. Børnene skal udvikle sig inden for givne rammer og forventninger, og pædagoger er med til at kontrollere og regulere børnene i forhold til den dominerende opfattelse af normalitet. Den form for kontrol, vi tænker på her, er ikke nødvendigvis bevidst kontrol, men snarere alle de selvfølgelige vurderinger, der kendetegner børnenes socialisering. Hvis man vil forstå det pædagogisk arbejde, er det væsentligt at inddrage de institutionsmæssige forudsætninger, fordi det giver mulighed for at beskrive den historisk skabte kontekst, som de bevidste og ubevidste dele af samværet bygger på. Institutionerne socialiserer både børn, pædagoger og forældre til bestemte måder at leve og tænke på. De mere bevidste pædagogiske påvirkninger bygger videre på socialiseringen, og udgør kun en mindre del af alt det, som der socialiseres og opdrages til.
Barnet disciplineres og socialiseres til at indordne sig under skemaer, planlægning, strukturering og samarbejde. Dagligdagen reguleres ud fra en række udtalte og uudtalte regler, som primært sigter mod at sikre en tilpas rolig og konfliktfri styring og regulering af børnenes handlinger og udtryk. Det støder dog jævnligt sammen med hvad børnene oplever som deres umiddelbare interesser, og håndteringen af sammenstødene er en væsentlig del af personalets arbejde. Ambitionen om at tilgodese barnets selvstændighed og individualitet betyder, at personalet bestræber sig på at humanisere det institutionaliserede livs mere systemprægede karakter. Det sker blandt andet gennem rummelige og fleksible fortolkninger, leg, humor og et vist mål af medbestemmelse. Det kan faktisk betragtes som noget af det mest centrale for pædagogers og læreres arbejde.

INSTITUTIONER MÅ GENSKABES. I det institutionaliserede liv findes der et komplekst sæt af gensidige forventninger, som vi orienterer os efter i de sociale samspil. Alligevel kan der skabes forandringer inden for rammerne og rammerne er ikke statiske, men genskabes løbende gennem individers handlinger. Institutioner, der formår at reformere sig løbende, vil ofte på længere sigt kunne bevare deres styrke og betydning. //

De store linjer

Her beskriver vi de vigtigste tendenser i daginstitutionerne, som de er blevet formuleret af vores informanter:

STRAM ØKONOMI. Det fortælles mange steder, at kommunernes politik i høj grad er styret af en stram økonomisk dagsorden. Der er store forskelle mellem store og små kommuner, og i flere sammenhænge berøres den såkaldte udkantsproblematik, dvs. at en række kommuner langt fra de større byer, præges af ringe økonomi, fraflytning og stagnation.

DÅRLIGE NORMERINGER. De såkaldte udkantskommuner har dog ikke nødvendigvis de ringeste normeringer. fx hævdes det, at en af landets største provinsbyer har landets dårligste normering: "Der er læring om formiddagen og kaos om eftermiddagen.", fortælles det.
Mange vurderer, at der er kommet mindre tid til at være sammen med børnene, samtidig med at andelen af pædagoguddannede fortsat er for lav. Der udtrykkes bekymring for, at der er for lidt tid og opmærksomhed omkring det spontane hverdagsliv, fx at følge børnenes udvikling eller problemer.

METODER OG REDSKABER. Generelt betyder nye politiske målsætninger i kommunerne, kombineret med at der i mange kommuner er blevet introduceret en række nye pædagogiske redskaber og metoder, at der ikke bliver tilstrækkelig tid til omsorgsarbejdet. Nogle af disse redskaber og modeller har pædagogiske begrundelser, mens andre handler om effektivisering, fx nævnes indførelse af LEAN i nogle kommuner.

NPM OG ARBEJDSMILJØ. Næsten alle steder henvises der til den overvejende negative indflydelse, som New Public Management menes at have haft på arbejdsmiljøet. Hertil kommer en stigende udbredelse af resultatløn.

FALDENDE BØRNETAL. Der berettes om faldende børnetal i næsten alle kommuner. Det er årsag til, at mange mindre institutioner bliver lagt sammen i større enheder. Det skaber usikkerhed og turbulens for personalet.
De senere år har en række institutioner fået en tydelig profil, og det skal det også ses på denne baggrund. Ved at skærpe institutionens profil håber man at stå sig bedre i den indbyrdes konkurrence om at tiltrække sig forældrenes gunst, når de vælger institution til deres børn.

OMRÅDELEDELSE. Der er indført 'områdeledelse' i meget vidt omfang. Det beskrives generelt som at have medvirket til ringere medarbejderindflydelse. Der er forskellige erfaringer, men omstillingen til områdeledelse har generelt medført tilbagevendende omstruktureringer, der kræver mange ressourcer og skaber kronisk uro og usikkerhed blandt medarbejderne, beskrives det. Nogle sammenlægninger har skabt en uigennemskuelig struktur og kompliceret samarbejdet. Områdeledelse kan også betyde, at det er usikkert, hvem man som medarbejder skal henvende sig til i den nye struktur. De større institutionsenheder giver dog også medarbejderne bedre muligheder for at bruge specialkompetencer.

PÆDAGOGIK FASTSÆTTES CENTRALT. Set i et historisk perspektiv fastsætter kommunerne nu i langt højere grad pædagogikken ud fra statens forskrifter, fx typisk med hensyn til temaerne sprog, trivsel og pædagogiske læreplaner, og ved siden af gennemfører kommunerne sine egne udviklingsprojekter og forandringer. Medarbejderne inddrages kun, når nogle gør meget tydeligt opmærksom på denne mulighed. Kommunerne bestemmer endvidere, hvilke opgaver der skal løses, og hvilke uddannelser der skal prioriteres. De interviewede kan kun i få tilfælde pege på projekter, der er skabt på initiativ af medarbejdere i institutionerne. Det siges, at 'den egentlige pædagogiske debat', også af mere kritisk karakter, fortsat finder sted blandt især ældre medarbejdere, men den tilkendes ikke længere stor status. Der er generelt styrkede forvaltninger og bestræbelser på kraftigere styring fra dem. Generelt kommer så godt som alle initiativer nu 'oppefra', siges det. Det udtrykkes, at "der går meget tabt ved at

faget ikke længere tager initiativer til at udvikle sig, det bliver vanskeligt at være en profession med egne refleksioner, egen etik, at komme ind i opgaverne og fornemme dem med den kropslige fornemmelse og sanselighed, som præger det pædagogiske skøn."

EVIDENS. Der er tendens til at opprioritere vigtigheden af såkaldt 'evidensbaseret viden', et forhold der især tilskrives djøf-laget i forvaltningerne. Kommunerne har i øvrigt mange steder besluttet ikke blot den generelle børne- og institutionspolitik, men også fastlagt hvilke pædagogiske programmer og modeller, der skal anvendes af personalet.

SKOLEPARATHED. Der beskrives en generelt øget opmærksomhed omkring skoleparathed og en alment udbredt læringsdagsorden, der gennemtrænger hverdagen.

MINDFULLNESS. Endelig nævnes det, at der inden for de senere år er opstået en del institutioner, der lægger vægt på yoga, 'wellness' og 'mindfullness' og musik.

SPECIALINDSATSER. Børn med særlige behov kan også give anledning til nye profileringer. Her vurderes det, at der måske ofte er tale om en form for 'tilføjelse' af specialaktiviteter, dvs. en øget indsats på et afgrænset specialområde eller specialkompetence snarere end om en direkte og gennemgribende profilering. //

DISKUSSIONSSPØRGSMÅL

Hvordan vurderer du, at ledelsesforholdene fungerer?

Hvad er dine erfaringer med de senere års forandringer?

Hvor vil du gerne se forandringer?

Har du mulighed for at bidrage til forandringer?

Hvordan vil du beskrive din institutions særkende og eventuelle profil?

Hvad bliver der lagt speciel vægt på?

Hvorfor er det en god eller dårlig ide at arbejde på at profilere institutionen?

Hvis du skønner at det er en god ide, i hvilke retninger tænker du at ville prioritere?

Hvordan forholder du dig til de mange initiativer og reguleringer, 'der kommer oppefra', herunder dem som omhandler pædagogikken?

Tager du stilling til dem?

Hvordan vurderer du, at de påvirker din faglighed?

Hvordan er jeres muligheder for selv at tage initiativ til forandringer og udviklinger af jeres pædagogiske hverdag og arbejde?

1 Forældre og børn

SELV OM FORÆLDRESAMARBEJDE I DAGINSTITUTIONER GENERELT ER VELFUNGERENDE beskriver vores informanter pædagogernes og institutionernes forhold til forældrene som præget af en vanskelig balance imellem kontrol og støtte.

Forældrene stiller store krav til institutionerne, men de er samtidig relativt usikre på deres rolle. Forældre bliver inspireret af bl.a. blade og bøger, og de er påvirket ud fra, hvad der kaldes 'vækst-paradigmet', dvs. forestillinger om at børnene skal kunne 'præstere'. "Forældre lægger vægt på målopnåelse, læreplanstemaer, teknik, matematik og skoleforberedelse. De følger aktivt med i "hvad der gennemgås i institutionen." Legen er fortsat vigtig, måske især i pædagogernes univers, men tilskrives ikke længere en særlig høj status.

Forældrene beskrives i nogle (velstillede) lokalmiljøer som generelt mere og bedre uddannede i dag og økonomisk stærke. De har tendens til at individualisere deres egne børn, de vil gerne gøre op med traditionelle kønskategorier, og de lærer børnene tidligt at læse og regne. Derimod har de tendens til at glemme betydningen af børnenes venskaber og lege.

Forældre-pædagog-relationerne beskrives generelt som udfordrende. Forældrene menes i højere grad at kræve, at det enkelte barn 'ses', og pædagoger er usikre over for, hvordan de skal håndtere forældrenes forventninger.

Generelt er der kommet mere fokus på 'udsatte børn', hvor det fremhæves, at familierne skal med i arbejdet, dvs. det forsøges at styrke bevidstheden hos alle forældre om at 'gøre noget for alle børnene', også ud over børnehaven. Der tales således meget om udvidet forældresamarbejde, forældrearrangementer og om at engagere forældrene – primært i forbindelse med det politisk bestemte inklusionstema.

Pædagogerne møder også øgede krav om at 'gøre noget ved' de børn, der ikke umiddelbart passer så godt ind. //

> Forældrene stiller store krav til institutionerne, men de er samtidig relativt usikre på deres rolle.

FAMILIEN OG ARBEJDSMARKEDET. Forskningen viser, at på det politiske niveau betragtes familien i nutiden som en institution, der nu konsekvent er indrettet efter arbejdsmarkedet. Det betyder, at det kan være svært at bruge som politisk argument, at man vil tage hensyn til børn eller forældre alene for at tilgodese dem. Forældre og børn får primært relevans ud fra en arbejdsmarkedsbetragtning.

ØGET FORÆLDRESAMARBEJDE. Samfundet og staten griber i stigende grad ind i barndommen. Dermed nedbrydes de tidligere tydeligere grænser mellem familie og børneinstitutioner, og der lægges op til såkaldte partnerskaber mellem forældre og medarbejdere i institutioner. Det kan betyde, at forældre inddrages i institutionernes hverdag, og at socialiseringen af børnene betragtes som en fælles opgave. Forældrene forventes at bidrage med deres viden om børnene, og selv om det på papiret kan ligne et demokratisk projekt om medinddragelse, viser forskningen, at den reelle inddragelse ofte kun er marginal, og at den som først og fremmest bidrager til at sikre, at forældrene udvikler 'den rette holdning' til barnets socialisation. Undersøgelser har bl.a. fokuseret på, hvad der ikke eller kun sjældent

diskuteres, og som tilsyneladende ikke kan eller skal diskuteres eller forhandles. Forældresamarbejdets udviklingssamtale beskrives i forskningen som en institutionel magtudøvelse, som ved den ret ensidige kategoriserings- og dokumentationsvirksomhed medvirker til, at institutionelle normer og anskuelser omkring 'det rigtige barn' og 'den rigtige forældrestøtte' til det institutionaliserede barn udøves, som om der var tale om et ligeværdigt samarbejde. Det skyldes ikke at den enkelte pædagog handler 'forkert', men at forventninger til børn, forældre og pædagoger er øget betragteligt. Samtidig kan institutioner have en tendens til at bruge standardiserede skemaer og skabeloner, der indeholder kategorier, der kun i mindre grad er egnede til en egentlig erfaringsbaseret dialog. //

DISKUSSIONSSPØRGSMÅL

Hvordan vurderer du, at forholdet til forældrene fungerer?

Er der sket forandringer inden for de senere år?

Hvor og hvordan vil du gerne se forandringer fremover?

Har du mulighed for at bidrage til forandringer?

Informanterne beskriver forældrene som nogle, der i stigende grad stiller krav og er udfordrende på flere måder. Samtidig peger forskningen på, at pædagoger er tilbøjelige til relativt ensidigt at videregive de institutionsprægede opfattelser af, hvordan børn skal være, til forældrene. Hvad tænker du om dette?

Hvilken relevans har det for dig og din institution?

Hvordan vurderer du, at forældrenes tillid til institutionerne er?

Hvis tilliden til institutionerne på længere sigt evt. udfordres eller mindskes – hvordan vurderer du så det?

2 Digitalisering – behov for ny læringsteori og didaktik

GENERELT HAR DE INTERVIEWEDE ET BEGRÆNSET KENDSKAB TIL, HVORDAN IT OG DIGITALE MEDIER KONKRET ANVENDES I INSTITUTIONERNE. Det er tilsyneladende et noget uoverskueligt område, hvor både initiativer, regulering og kontrol virker vanskelige at overskue.

Det fortælles, at der i nogle kommuner blot udleveres en såkaldt 'IT-kuffert' uden nærmere vejledning. Andre kommuner har indgået samarbejder med eksempelvis professionshøjskoler for at kvalificere medarbejderne. Nogle kommuner og institutioner arbejder for at styrke mediernes pædagogiske dimension. De vil gøre børnene til medskabere i stedet for brugere.

Nogle interviewede er af den opfattelse, at beslutninger omkring IT i høj grad handler om enkeltpersoners mere eller mindre spontane beslutninger snarere end at være udtryk for prioriterede systematisk gennemtænkte principper.

De interviewede har i mange tilfælde en åben tilgang til øget digitalisering. Det nævnes, at det er vigtigt at huske både de positive og problematiske sider. Det vurderes, at en del især ældre medarbejdere kan være usikre på, hvordan de nye medier skal betjenes og anvendes. Der menes at være store potentialer i spil, men der udtrykkes også enkelte steder frygt for, at fx tablets kan få uhensigtsmæssig betydning, fordi det kunne være problematisk for børn fra hjem uden tablet-kendskab, som tænkes at blive dårligere stillet, end børn der har daglig adgang til IT hjemme.

Nogle interviewede vurderer, at IT-relaterede projekter allerede nu har fundet et mere roligt leje og integreres tilfredsstillende i hverdagen. Men mange fremhæver, at der er behov for mere bevidst mediepædagogik. //

NY TEKNOLOGI, NY PÆDAGOGIK. Nye teknologier kan give anledning til at undersøge, om de etablerede og dominerende læringsopfattelser kan rumme de nye medier og nye muligheder. Der er en tendens til at betragte digitaliseringsspørgsmål, som om de kan føjes til de allerede kendte problematikker i pædagogikken. Omvendt kan man argumentere for, at der er brug for at forstå situationen som grundlæggende forandret og ny, hvilket kalder på nye teorier og begreber.

Der er brug for en langt mere åben, undersøgende og kreativ tilgang til at begribe børns læring. Når lærere og pædagoger for eksempel skal skabe didaktiske design, er det en god ide at være åbne over for at børn kan udtrykke sig på andre måder end alene mundtligt og skriftligt. En større opmærksomhed på udvikling af børns brede dannelse af symboler, fx tilegnelse og brug af tegn, billeder, gestik og mimik, kan medvirke til at give mere komplekse og mangfoldige indsigter i børns læring end snævre fokuseringer på læse- og skrivekompetencer.

KRITISK KENDSKAB. Undersøgelser viser, at daginstitutionens medarbejdere i store træk er fraværende, når børnene spiller computerspil, og når de er med, finder de det svært at benytte og fastholde de didaktiske tilgange, som normalt er dominerende i daginstitutionerne. De traditionelle didaktiske tilgange lægger vægt på barnets individualitet og dialoger med børnene. Softwaren i mange digitale medier er derimod ofte præget af

> Det synes påkrævet, at pædagoger får bedre og kritisk kendskab til digitale medier, så de kan forstå og støtte børns initiativer i retning af kreative, undersøgende og legende brug af dem.

et andet, nærmest behavioristisk læringssyn, hvor der er entydige årsag-virknings-sammenhænge, og hvor der skal gives enkle og korrekte svar. Det er et læringssyn, der ikke vækker stor tilslutning blandt uddannede medarbejdere. Det synes påkrævet, at pædagoger får bedre og kritisk kendskab til digitale medier, så de kan forstå og støtte børns initiativer i retning af kreative, undersøgende og legende brug af dem.

POTENTIALER FOR LÆRING. Det beskrives også, hvordan nyere følelsesmæssigt orienterede tilgange til læring kan vise det meningsfulde og den glæde som selvvalgt læring kan skabe hos selv helt små børn. Digitale redskaber har gode potentialer i denne sammenhæng. De kan bruges af ganske små børn og skabe intense oplevelser og læring. //

DISKUSSIONSSPØRGSMÅL

Beskriv hvilke og hvordan IT-relaterede medier inddrages og fungerer i din institution?

Hvad er dine erfaringer med de senere års forandringer?

Hvordan udfordrer IT-relaterede medier din og institutionens forståelse af børns læring? – fx hvordan adskiller læring i forbindelse med brug af tablet eller lignende sig fra det talte og det skrevne sprog, kropssprog m.v.?

Hvor vil du gerne se forandringer?

Har du mulighed for at bidrage til forandringer?

3 Rum, indretning og organisering

DET VURDERES, AT MANGE KOMMUNER HAR BYGGET STORE INSTITUTIONER, OG AT DET VIL FORTSÆTTE. I nogle tilfælde skyldes det flere børn, men det kan også handle om det modsatte, nemlig færre børn og tomme institutionspladser." Der er en gennemgående tendens til, at der nedlægges mindre institutioner, og at der i et vist omfang bygges nye og større som erstatning.

Nogle kommuner bygger især større institutioner for at blive mere fleksible. Det er omdiskuteret, om større institutioner er en fordel, eller om de mindre institutioners større overskuelighed er væsentlig.

I forbindelse med en del nye byggerier, fortælles det, at der er vanskeligheder med at få dem til at fungere. Der peges på mangelfuld koordinering mellem arkitektur og pædagogik, og der er eksempler på problematisk lysindfald, uhensigtsmæssig indretning af, hvor man kan opholde sig, stærke varme- og kuldepåvirkninger og muligheder for fordybelse.

I en del af de store institutioner indrettes der 'øer', så de ikke virker så uoverskuelige for børn og voksne, men der hersker tvivl om, hvordan opdelingerne fungerer i praksis.

Der er også en øget tendens til at organisere børnene i forskelligt sammensatte grupper eller stuer, som bliver udgangspunkter for at gennemføre mere intensive læringsforløb end tidligere.

Der fremhæves institutioner, der har skabt store, velfungerende udemiljøer præget af legemuligheder og med vægt på børns muligheder for at skabe et "frit børneliv".

Der peges på enkeltstående institutioner, der har skabt særligt dynamiske læringsmiljøer, hvor det pædagogiske personales positioner, placeringer og roller er beskrevet og følges meget bevidst, hvor der gøres forsøg og erfaringer med at indrette institutionerne anderledes rettet imod både børn og familier.

Natur- og skovinstitutioner efterspørges i høj grad af forældrene. //

ARKITEKTUR OG PÆDAGOGIK. Det er vigtigt at forholde sig til, hvordan institutioner og stuer er indrettede, hvordan børnene og personalet bliver grupperet og opdelt, og hvilke regler, der gælder. Institutionerne bruges ofte anderledes, end arkitekterne har planlagt institutionerne. Det kan fx handle om, at der tages flere børn ind i institutionen, end den oprindeligt har været projekteret til, så rummene bruges anderledes end planlagt.

TRE ORGANISERINGSFORMER. Der kan skelnes mellem tre hovedformer for organisering af børnene i institutioner, nemlig i 'afdelingsbørnehaver', 'basebørnehaver' og 'zonebørnehaver', som indikerer i hvilken grad børn er knyttet til en bestemt lokalitet. I 'afdelingsbørnehaverne' er børnene i udgangspunktet tilknyttet en enkelt afdeling, som er tildelt en betragtelig del af den fysiske plads. Der er typisk mindre områder med fællesarealer, udendørs legeplads og personalestue. I 'basebørnehaven' er børnene også knyttet til en bestemt afdeling, men afdelingens omfang er reduceret og afgivet til fælleslokaler. Baserne fungerer som de primære opholdsområder for børnene, som en slags udgangspunkter af lidt mere privat karakter end fællesområderne. I 'zonebørnehaverne' er alt pladsen fordelt på større og mindre fællesrum. Der er ikke faste områder, som det enkelte barn er tilknyttet. Områderne vil dog typisk blive opdelt i mindre områder af mere eller mindre fleksibel karakter.

VÆRKSTEDER. Der er i Norden muligvis tendens til, at rummene i børnehaverne i stigende

Der fremhæves institutioner, der har skabt store, velfungerende udemiljøer præget af legemuligheder og med vægt på børns muligheder for at skabe et "frit børneliv".

grad funktionsopdeles med vægt på forskellige værksteder. Det kan give børnene bedre muligheder for fordybelse, men det kræver ofte, at der er en voksen til rådighed. Med de nuværende normeringer betyder det, at lokalerne tit ikke bruges.

NATURINSTITUTIONER. Naturinstitutioner har eksisteret i hen ved 70 år, og der eksisterer nu et højt stabilt antal af naturbørnehaver. Udendørs modtager børnene yderligere sanseindtryk, fx en fugl der synger, vinden der blæser, solen der varmer huden. På den anden side kan 'naturen' som rammesætter og læringsmiljø have tendens til at være konservativ, bl.a. i forhold til kønsroller. Der kan også være tendens til, at det nordiske natursyn går i retning af 'idyl', forstået som noget der er uspoleret og godt i sig selv.
Der savnes større opmærksomhed omkring teoretiske refleksioner, der handler om, hvordan børn og mennesker i øvrigt oplever og formes af deres omgivelser. //

DISKUSSIONSSPØRGSMÅL:

Hvordan vurderer du, at din institutions arkitektur, organisering og indretninger fungerer?

Hvad er dine erfaringer med de senere års forandringer?

Hvor vil du gerne se nye forandringer?

Har du mulighed for at bidrage til dem?

Hvordan vurderer du, at de beskrevne sondringer og refleksioner, hvad angår organisering og tilrettelæggelse af miljøet, kan inspirere dig til at analysere din egen institution og evt. komme med forslag til forandring?

Hvordan vurderer du børnenes adgang til udendørsarealerne og indflydelse på, hvordan de er indrettet i din institution?

4 Dokumentation, evaluering og styring

DOKUMENTATION TAGER TID OG ER VANSKELIGT AT GØRE MENINGSFULDT, siges det et par steder. Der udtrykkes en del forskelligrettede vurderinger. Det udtrykkes mange steder, at evaluering og dokumentation skal være meningsfuldt.

Et par af de interviewede fortæller, at både læreplansprojektet og sprogvurderinger af børn betragtes mere positivt i dag, end da initiativerne blev indført. Alligevel opfattes meget evaluering og dokumentation i vidt omfang som præget af kontrol, og der er en opfattelse af, at pædagogers viden ikke medinddrages.

Flere forskellige konkrete projekter, der menes at være meningsfulde, fremhæves som gode måder at evaluere og dokumentere på. Det er projekter, der lægger vægt på det, der kaldes 'dialog', og på at de indgår i en større offentlighed, fx en årligt tilbagevendende fælles fremlæggelse sammen med andre institutioner, som forældre og myndigheder kan overvære. Der må godt anvendes modeller og skabeloner, selv om en del faktisk er negative over for sådanne 'standarder'. Det betyder tilsyneladende mindre eller intet, hvis modeller og standarder blot har tilstrækkelig stærkt præg af at indeholde og lægge vægt på dialoger. På den måde kan man få det indtryk, at det er potentialet for dialog og en større offentlighed, der ser og lytter, der måske er medvirkende til at gøre, at nogle projekter bliver betragtet som mere positive end andre.

Flere steder udtrykkes der oplevelser af, at yderligere og mere standardiserede krav om evaluering og dokumentation også fremover trænger sig på som kommunale og måske også centralt statslige efterlysninger. Sammen med krav om forventet øget evidensbasering kan det blive stadig mere vigtigt, at "finde et sprog der kan indfange og italesætte det bredere, mere meningsfuldt", og det nævnes, at man inden for de faglige organisationer har vanskeligt ved at nå til enighed om, hvordan man skal forholde sig til problematikkerne. //

DOKUMENTATION PÅVIRKER. Dokumentation fremstilles ofte som en aktivitet, der skal synliggøre et givent arbejde. Så enkelt er det imidlertid ikke, der findes ingen neutrale former for synliggørelse: Dokumentation påvirker det, man vil dokumentere. Samtidig er det diskutabelt, om man kan 'synliggøre' komplekse forhold som læring, opdragelse og undervisning. Dokumentation og evaluering er i den nuværende børne- og uddannelsespolitik og -forvaltning nærmest uadskillelige fænomener.

HVAD ER FORMÅLET? Når man arbejder med evaluering og dokumentation, må man stille sig spørgsmål om hvorfor, hvad, hvordan, hvem og hvor: Hvad er hensigten og begrundelsen for at dokumentere og evaluere? Hvad er det, der evt. skal udvælges, og hvad skal på denne måde samtidig fravælges? Hvilke fremgangsmåder og metoder er hensigtsmæssige? Hvor skal det finde sted, fx i hverdagssituationer, i testsammenhænge eller andetsteds? De professionelle pædagoger skal gerne kunne identificere og begrunde deres vurderinger og valg af dokumentationsformer samt kritisk reflektere over vurderingernes kundskabsgrundlag. Det er sjældent muligt i nutiden.

MÅLRATIONEL DOMINANS. Det er væsentligt at understrege, at dominansen af målrationelle evaluerings- og dokumentationsformer repræsenterer et fravalg af mange andre mulige måder at evaluere og dokumentere på.

BØRNS OPFATTELSER. Det er påfaldende, i hvor ringe grad børnenes opfattelser af at blive

> Det er påfaldende, i hvor ringe grad børnenes opfattelser af at blive dokumenteret er blevet undersøgt.

dokumenteret er blevet undersøgt. De ganske få undersøgelser, der foreligger, peger på, at børn prioriterer noget andet end det, som oftest indgår i personalets dokumentation af børnene.

PÆDAGOGISK DOKUMENTATION. Et allerede kendt og udbredt eksempel på dokumentation, der forsøger at være pædagogisk relevant, er den såkaldte 'pædagogiske dokumentation', der stammer fra Norditalien. Den prøver at tilgodese børns principielt mange og forskelligartede 'sprog', aktivitets- og udtryksformer. Samtidig foretages dokumentationen ikke kun af pædagogerne, men også af børnene. Her er det, hvad børnene finder meningsfuldt, der fokuseres på. //

DISKUSSIONSSPØRGSMÅL:

Hvordan vurderer du evaluerings- og dokumentationsvirksomheden i din institution?

Hvad er dine erfaringer med de senere års forandringer?

Hvor vil du gerne se nye forandringer?

Har du mulighed for at bidrage til dem?

Diskuter hvordan jeres evaluerings- og dokumentationsvirksomhed kan beskrives ud fra de forslag til spørgsmål, der rejses tidligere i teksten?

Hvordan inddrager eller forholder jeres dokumentations- og evalueringsarbejde sig til børnene?

Har I overvejet, hvad deres interesser og perspektiver kan være?

Spørger I børn om deres mening og tilladelse?

Vurderer du, at jeres dokumentationsarbejde giver muligheder for at arbejde med 'tvivl', 'kompleksitet' og 'mangfoldighed'?

Begrund gerne hvordan?

5 Evidens

EN DEL KOMMUNER PÅLÆGGER ELLER FORVENTER, AT INSTITUTIONER ARBEJDER UD FRA BESTEMTE PÆDAGOGISKE METODER. De vælger typisk en eller to metoder, som institutionerne kan vælge imellem. Tendensen er tydeligvis, at der udpeges færre og specifikke pædagogiske metoder, og at valget i højere grad træffes af de enkelte kommuner.

Pædagogerne har generelt i første omgang modstand imod metoderne, efterfølgende er de tilbøjelige til at inddrage dem på måder, de kan kombinere med deres egen faglige dømmekraft. Det bliver nogle steder beskrevet på den måde, at metoderne rammesætter diskussionerne, men de er egentlig i sig selv mindre vigtige. Derfor skal de helst ligge i rimelig klar forlængelse af, hvordan man i forvejen tænker og handler. Nogle institutioner italesætter, hvordan de pædagogiske metoder inddrages i hverdagen. Her fortælles det, at det ofte er "faget, der anvender metoden, frem for at metoden der overtager faget." Her er erfaringen i øvrigt, at kommunen har bremset lidt op i forhold til troen på, "at en metode kan klare alt". På landsplan er der dog et broget billede, hvor tiltroen til metoderne fra mange af kommunerne fortsat er stor og sandsynligvis tiltagende.

De pædagogiske metoder, der peges på, er DUÅ (de utrolige år), PALS, SMTTE, Barnets Kuffert, Kompetencehjulet, ICDP, LP-modellen, sprogscreening m.v. Nogle kommuner forsøger at udvikle eller kombinere egne lokale metoder, fordi de skønner, at udgifterne til de ofte licenserede pædagogiske metoder er for store.

Man forsøger tilsyneladende at imødekomme forventningerne til evidensbaseret pædagogisk arbejde ved at inddrage evidensbaserede metoder snarere end ved at stille krav om, at selve arbejdet skal evidens-orienteres.

Der foreligger kun sporadisk viden om, hvad fokus på de mange modeller fører med sig, og hvordan de bruges i hverdagen. //

> Der kan konstateres betydelige konflikter og uenigheder om, hvad evidensbaseret viden overhovedet er.

EVIDENSHIERARKI. Der kan konstateres betydelige konflikter og uenigheder om, hvad evidensbaseret viden overhovedet er, og hvordan den tilvejebringes. Det er hovedsageligt politikere og ledelse, der efterspørger evidensbasering.

En snæver opfattelse af evidensbegrebet, med det randomiserede, kontrollerede forsøg som den ypperste standard betyder, at alle andre videnskabelige fremgangsmåder tillægges en ringere videnskabelig værdi. Der forsøges indført et såkaldt 'evidenshieraki' med det randomiserede, kontrollerede forsøg placeret øverst, og andre metoder til vidensskabelse som fx 'brugervurderinger' som det nederste og dermed det mindst troværdige. Viden fra professionelle og ekspertvurderinger placeres som det næst-nederste.

Pædagogisk forskning er imidlertid meget andet end den, der lægger vægt på at være snævert evidensbaseret. Generelt og er det væsentligt at forholde sig kritisk til, under hvilke betingelser ny viden er fremkommet. Betingelserne for forskningen, herunder hvilken slags pædagogisk forskning, har betydning for dens kvalitet, og hvordan den skal vurderes.

KOMMUNER BESLUTTER. Inden for daginstitutionsområdet er en af konsekvenserne af de større forhåbninger om evidens, at kommunerne beslutter, at institutionerne kan eller skal benytte bestemte sociale eller pædagogiske programmer eller modeller. Tankegangen er tilsyneladende

den, at når programmerne hævdes at repræsentere evident viden, så vil det pædagogiske arbejde i institutionerne også blive mere evident.

DET PROFESSIONELLE SKØN. Der er i talrige sammenhænge blevet opstillet en modsætning mellem det professionelle skøn på den ene side og evidensinformerede programmer på den anden side. Hvor sidstnævnte repræsenterer en række begreber, kategorier og sammenhænge, der er definerede og ligger fast, beskrives det professionelle skøn modsat som præget af konkrete erfaringer fra faget og tilværelsen i øvrigt, erfaringer som udtrykkes gennem de begreber og kategorier, der i den konkrete sammenhæng giver den bedste mening med henblik på at favne problematikkens kompleksitet. Hvordan modeller og programmer påvirker, udgør altså en aktiv og dynamisk proces. //

DISKUSSIONSSPØRGSMÅL:

Hvordan har evidensbølgen påvirket det pædagogiske arbejde i din institution?

Hvad er dine erfaringer med de senere års forandringer?

Hvor vil du gerne se nye forandringer?

Har du mulighed for at bidrage til dem?

Hvilke pædagogiske modeller eller koncepter kan eller skal I anvende?

Hvordan vurderer du det?

Hvordan er mulighederne for at udøve pædagogiske skøn?

Hvordan spiller de sammen med den gradvise indførelse af de såkaldt 'evidensbaserede' fremgangsmåder, bestemte pædagogiske koncepter og modeller, i din institution?

Overvejer du, hvor 'ny viden' egentlig kommer fra, og hvordan det er fremkommet?

Hvordan kan man evt. blive bedre til at forholde sig til, hvorfor, hvor og hvordan 'ny viden' er skabt – ud fra hvilke interesser, fx forvaltningens, medarbejdernes, forældrenes, børnenes?

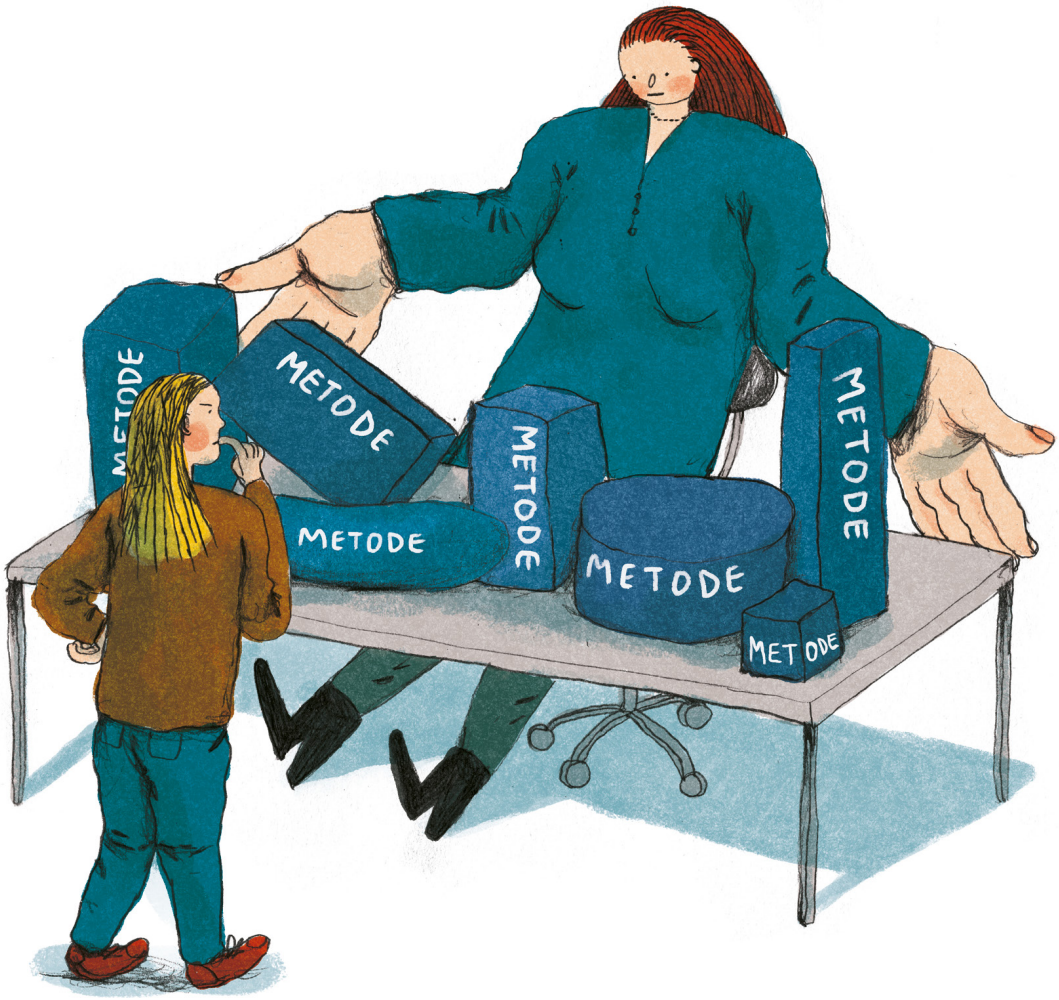

6 Bæredygtighed og barndomsrettigheder – en mulig alliance?

EN DEL KOMMUNER PRIORITERER 'BÆREDYGTIGE INSTITUTIONER' UDEN AT DET DOG ER GANSKE KLART, HVAD DET INDEBÆRER. Der er ligeledes institutioner, der generelt arbejder imod større ro og mindre stress. Flere steder udtrykkes det, at der foreligger en øget (tidlig) diagnosticeringstendens af børn, og at der har udviklet sig en (for) stor opmærksomhed omkring 'output' og resultater frem for processer og forløb. //

BØRNEKONVENTIONEN. FN's konvention om børns menneskerettigheder i 1989 er et afgørende skridt i udviklingen af barndommens historie. Her betragtes barnet som et subjekt med rettigheder, og de generationsvise forskelle bliver problematiseret. Vi ved dog ikke særlig meget om, hvordan børnekonventionen får betydning og praktiseres i hverdagen.

Der eksisterer ikke i øjeblikket en markant dagsorden inden for småbørnsområdet eller pædagogikken i det hele taget, men der er tiltag til en sammentænkning af børns rettigheder, barndomssociologi og bæredygtighed. Den nuværende konvention om børns rettigheder kan kritiseres for i for høj grad alene at fokusere på det individuelle barns situation og rettigheder, frem for at omhandle børns kollektive rettigheder, hvor perspektivet udvides fra det enkelte barn til børn som repræsentanter for en fælles barndom. Endvidere foreslås øget ret til, at børn kan blive aktive deltagere i tilværelsen, dvs. at der gives muligheder for, at det som børn tænker, mener og vurderer tilskrives en ligestillet position med, hvad voksne tænker, mener og vurderer.

BØRN SKAL HØRE TIL. Ud fra denne tankegang er det vigtigt, at børn har mulighed for at opbygge en fornemmelse af at høre til et sted, hvis de skal have mulighed for at forstå og værdsætte deres omgivelser. Det er i en stadig mere flygtig og fleksibel tilværelse ikke længere en selvfølge, at børn har muligheder for mere varig tilknytning, og her tænkes på alt, hvad der konstituerer et barns omverden.
Den historisk øgede opmærksomhed på 'børns velbefindende' giver mulighed for at stille spørgsmål om, hvad der karakteriserer kvalitet i børns liv, og ud fra hvilke perspektiver de stilles. //

DISKUSSIONSSPØRGSMÅL:

Hvordan har hensynet til børns rettigheder haft betydning for din institution?

Er der sket forandringer inden for de senere år?

Hvor vil du gerne se nye forandringer?

Har du mulighed for at bidrage til dem?

Hvordan forholder i jer til bæredygtighed i din institution? Opfattes det primært som et didaktisk anliggende, dvs. som noget børnene skal opdrages til og undervises i?

Eller opfattes det snarere som at handle om, hvordan barndomsforståelsen ses i et langt bredere perspektiv og i et langt fremtidsperspektiv?

> Det er vigtigt, at børn har mulighed for at opbygge en fornemmelse af at høre til et sted, hvis de skal have mulighed for at forstå og værdsætte deres omgivelser.

Hvordan forstås 'forandring' i hverdagen?

Tre strategier for forandring

I undersøgelserne analyserer vi tre forskellige strategier til håndtering af forandringer. De kan betegnes som henholdsvis en adopteringsstrategi, en selektionsstrategi og en afprøvningsstrategi. I den ene institution opfatter medarbejderne forandring som noget, de skal tilpasse deres praksis efter, en slags adopteringsstrategi, hvor institutionen søger at tilpasse sig de politiske krav. Dette gør de i høj grad uden at stoppe op og reflektere over det.

> Medarbejderne er bekendte med kravene om forandringer, men de vælger dem ud, der giver mening for dem rent ressourcemæssigt og fagligt indholdsmæssigt.

Den anden institution har en slags selektionsstrategi i forhold til de krav, de anser som forstyrrende i forhold til de forandringer, de selv tager initiativ til. De ser sig selv som meget aktive og ambitiøse spillere i denne proces.
Den tredje institution håndterer udefrakommende krav om forandringer ved at afprøve de nye ting. Men hvis det ikke tilfører deres praksis noget væsentligt, så fastholder de, hvad de anser som deres gamle rutiner – det vil sige en afprøvningsstrategi.

ADOPTERINGSSTRATEGIEN. I adopteringsstrategien bliver håndteringen af forandringer italesat hos medarbejderne som "modtagelse af forandringer". Altså at de i stort omfang er nødsaget til at tage imod forandringerne, og at de ikke aktivt forholder sig til, hvorvidt de giver mening i hverdagen. Det er bemærkelsesværdigt, at man i institutionen ikke synes at være bevidst om tilbøjeligheden til at indrette sig efter det som opfattes som udefrakommende krav. Det er snarere en erkendelse, der vokser frem i løbet af vores samtaler. Strategien er præget af en oplevelse af tilbagevendende at skulle forholde sig til forventninger om forandringer, der i mange tilfælde ikke kan forbindes med noget meningsfuldt og overkommeligt. Det opleves derfor som truende for personalets identitet og professionalitet. Den kan derfor betegnes som defensiv.

SELEKTIONSSTRATEGIEN. I selektionsstrategien opfatter institutionens medarbejdere forandringer som krav, der kommer udefra, og som noget der forstyrrer dem i deres arbejde med at ændre deres praksis fra en normal børnehave til en profilinstitution med fokus på sansemotorik. Medarbejderne og lederne har håndteringsstrategier, som går ud på, at personalet vurderer, hvordan de kan se muligheder i kravene udefra. Medarbejderne er bekendte med kravene om forandringer, men de vælger dem ud, der giver mening for dem rent ressourcemæssigt og fagligt indholdsmæssigt. Deres tilgang til kravene er at kunne se det mulige frem for det umulige, når der stilles forandringskrav. Der er en fælles overordnet indstilling på institutionen: at man skal se muligheder fremfor begrænsninger. Denne indstilling kan opfattes som en fælles vilje, som nogle gange udfordres af de konkrete situationer i dagligdagen. Denne vilje er funderet i at kunne udføre arbejdet med en vis faglig autonomi, da det ses, at medarbejderne kan sortere i kan- og skal-opgaver. Der er en kollektiv bevidsthed og accept blandt medarbejderne om, at man ikke altid kan nå alt det, man ønsker at gøre. Strategien er tydeligvis offensiv.

AFPRØVNINGSSTRATEGIEN. I afprøvningsstrategien opfatter institutionens medarbejdere forandringer som omstillingskrav, der stilles til pædagogerne, og som kommer udefra. Altså hvordan og hvor meget plads der er til at gøre tingene anderledes fra dag til dag. Personalet taler om, at de har afprøvet nye initiativer, og at det ikke altid har været meningsfuldt for dem. Der tales om at afprøve nye ting, men hvis det ikke har medvirket til at forbedre deres praksis, fastholder de, hvad de anser som deres gamle rutiner. Deres strategi for håndteringen af de ydre forandringskrav bærer altså præg af, at de afprøver det. Og hvis de ikke ser relevansen af det, så lægges det i 'skabet', og de forsætter deres praksis, som før de fik pålagt kravet. Det betragtes som muligt, da de 'kan deres arbejde på rygraden' – altså at de rent faktisk i de fleste tilfælde kan forsvare, at de allerede gør, hvad der foreslås/foreskrives af kommunen som nyere tiltag. Også denne strategi kan betegnes som offensiv. //

DISKUSSIONSSPØRGSMÅL:
Hvordan opfatter I 'forandring'? – fx som noget der forbindes med ydre og eksterne initiativer, eller noget der forbindes med indefra kommende initiativer?

Hvilke strategier tænker du er dominerende i jeres institution? Jvf. henholdsvis adopteringsstrategi, selektionsstrategi eller afprøvningsstrategi?

Er du tilfreds med den nuværende strategi?

Hvordan vil du evt. bidrage til at ændre den?

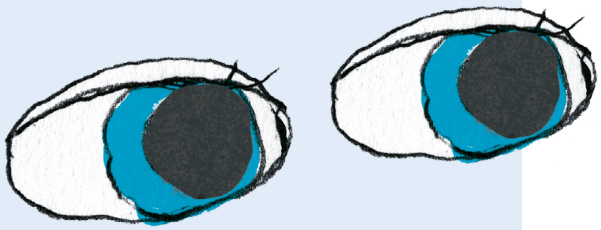

Nye projekter

De interviewede er blevet spurgt åbent om, hvilke projekter der efter deres vurdering er behov for i fremtiden. Her modtog vi følgende svar:

- Pædagogers arbejde med egen faglighed.
- Teknologien som støtte.
- Forskningsprojekt der undersøger 'Hvad er god skolestart?'
- At skabe 'Fremtidens daginstitution' inden for kontrollerede rammer, gerne ved brug af et laboratorium.
- At arbejde for at faget og institutionerne selv tager flere initiativer og ikke optræder som 'ofre'.
- Bidrage til at måle det kvalitative i arbejdet, jvf. Hattie oversat til pædagoger.
- Flere steder nævnes det, at udviklingsprojekter og institutionsforandringer bedst initieres 'nedefra'.
- Pædagogers tværfaglige arbejde.
- Samarbejde med lokale foreningsliv.
- Udvikling af de pædagogiske lederes arbejde.
- At skabe historier om at institutionerne kan andet og mere end det formelle og forudsigelige
- Betydningen af at beslutninger træffes andre steder end der, hvor pædagoger og børn færdes.
- En mere aktiv didaktisk refleksion.
- Udviklingsprojekt om børns opfindsomhed, kreativitet og leg.
- Skabe forum for udvekslinger af nye ideer og praksis 'fra neden'.

DISKUSSIONSSPØRGSMÅL:
Hvordan kan disse forslag inspirere dig til at overveje, hvilke forhold og temaer du har behov for eller interesse i bliver undersøgt eller udviklet?

Daginstitutioner oplever forandringer fra flere kanter. Institutioner, der formår at reformere sig løbende, vil ofte på længere sigt kunne bevare deres styrke og betydning. Hvordan er jeres muligheder for selv at tage initiativ til forandringer og udvikling af jeres pædagogiske hverdag og arbejde?

Pjecen skitserer tendenser og muligheder inden for 6 centrale temaer, som kan bruges som afsæt for en diskussion af institutionernes fremtid:

- Børn og forældre
- Digitalisering
- Rum, indretning og organisering
- Dokumentation, evaluering og styring
- Evidens
- Bæredygtighed og barndomsrettigheder

Alle emner i pjecen er udstyret med diskussionsspørgsmål, som er lige til at bruge på personalemøder eller til debataftener mv.

Februar 2016
Pjecen er udgivet af:

BUPL
Børne- og Ungdomspædagogernes Landsforbund

bupl.dk

ISBN: 978-87-7738-243-7